

Kosztolányi Ádám
jegyzetfüzetéből

EMLÉKEK KÖZÖTT – KARINTHY GÁBORRÓL

Közelebbi kapcsolatba tizenhárom éves koromba kerültünk egymással.

Álomvilágban élt, ami talán nem lett volna baj, ha álmjai nem lettek volna lidércesek.

Élénk és mély szellemének kiteljesedését betegsége meg tudta gátolni, de nem homályosíthatta el teljesen.

Fogalma sem volt róla, hogy a világban mi történt, a napi politika és egyéb tényeket nem ismert. Ennek ellenére világnézeti vagy elvi kérdésekről jó magas szempontok szerint értelmesen absztrahált.

Kiskocsmákban vitázás és kisfröccs mellett mély, izgalmas elvi problémák merültek föl közöttünk. Akár – talán némileg alacsonyabb szinten – Karinty és Németh Andor között a Hadik kávéházban.

A református gimnáziumba járt, nagyon rossz tanuló volt, egyszer hatból bukott. Idegállapota miatt minden értelmessége mellett sem tudott koncentrálni. A latin és görög mégis a maga módján érdekelte, emlékszem egy latinul írt hexaméterére.

Egy epigrammája is fölrémlik bennem:

Énrólam míg a földön élek,

Így szól a hír és ostoroz,

Bűn nélkül éli életét, de lelke piszkos és gonosz.

Felőlem, ha a földben nyugszom, imígy szól az emlékezet:

A lelke kristálytisztá volt, habár halálíg vétkezett.

Az utolsó sornak az első fele igaz, a másik nem, ő akarva nem tudott rossz lenni, még rosszalkodásában is öntudatlanul a jó érvényesült.

A kezdődő majd egyre erősödő fasizmus korszakában találkoztunk. A napi politika konkrét tényeit és szereplőit nem ismerte, ebben hajmeresztően tájékozatlan volt. Erre magaépítette burkát semmi sem törte át. Mégis a lényegét jól látta, a dolgokról magasrendű etikai és szellemi szempontok szerint beszélt.

Betegségeinek diagnosztizálására nem vagyok hivattott. Nem tudom mi volt az, neurózis vagy schizofrénia?

Eszembe jut G. K. Chesterton mondása (akiről különben sokat beszélünk Gabival): „Az őrült az az ember, aki mindent elvesztett, csak az eszét nem.”

Helyes, találó: elvesztette gyakorlati és arányérzékét, életismeretét, de intelligenciája az érintetlen maradt.

A kezdődő majd egyre erősödő fasizmus érájában voltunk együtt a legtöbbször. A magas politika tényeit és szereplőit nem ismerte, ezek magaépítette burkát nem tudták áttörni, ebben a tekintetben hajmeresztően tájékozatlan volt.

És a lényegét mégis látta, magasrendű etikai és szellemi szempontok szerint értékelt a dolgokat. A „realitástól” elszakadt, de épp a realitás méltatlan volt hozzá.

EMLÉKEK KÖZÖTT – JÓZSEF ATTILÁRÓL

Nem ismertem őt közelről, de gyakran járt hozzánk, legalább hét-nyolc alkalommal voltam vele együtt. Különbözően aki ismerte őt, az „közelről” ismerte, annyira őszinte volt, a köznapi beszélgetésekben is legőnmagát adta.

Először 1930 januárjában egy vasárnap ebéden volt nálunk, ekkor tizennégy éves voltam. Apjáról beszélt, aki gondolt egyet és otthagya az egész családot, erről az ő kedélyességével, enyhén mosolyogva beszélt. Ez igazi Attilás allűr volt – gondoltam később –, Attila is néha egy-egy dolgot kíméletlenül dobott.

Majd a pszichoanalízisre terelődött a szó. Mi a véleményed róla? – kérdezte apám. Én ellene vagyok. Bergson alapján. Akkor még nem ismertem Bergsont, de a megjegyzés lényegét megértettem. Messzire mutató megjegyzés volt, később is gondoltam rá.

A valóság az, hogy vannak egyezések és ütközések Bergson és Freud között, a filozófus Bergson és a pszichológus Freud között. – De az örültség is lehet egy védekezés. Tovább kellett volna vinni a gondolatot.

1937 januárjában egyik barátommal meglátogattam, a Siesta-szanatóriumban lakott. Molnár iskolai emlékeiről beszélgettünk, „a Brammer olyan mackós volt” és arról, hogy hányszor és hányféleképpen lett diákkorában öngyilkos, jóformán az megmérgezte magát, felvágta az ereit stb. Én megjegyeztem: a valóság darabjait egyetlen értelmes rendbe, egyetlen gon-

dolatrendszerbe illeszti bele, realitás és gondolatiság, apró tények és átfogó szemléletek egysége, ez az, ami oly jelentékennyé teszi költészetét. Intellektuális költő, jellemzően kedvenc szavai a „rend” és az „értelem”.

Lírája

Mégsem nehézkes, csak gondolati költészet játékosága, a könnyed, tündéri lebegés is sokszor szóhoz jut benne.

*Jöjj el, szabadság! Te szülj nekem rendet,
jó szóval oktasd, játszani is engedd
szép, komoly fiadat!*

(Levegőt)

Merész képzettársításai, vakmerő képes hasonlatai ezeknek nyomát viselik.

A szürrealizmus jelentkezik „Medáliák” c. ciklusában, amely az örületet, a groteszkot szólaltatja meg, de a költészet szabályos formáiban. Ismételjük: József Attila tanult az izmusoktól, a különböző formabontó iránypontoktól, de túl is lépett rajtuk, illetve beágyazta őket saját költészetébe, amelyet a szigorúan szerkesztett zárt formák, dallamosság és főként valóságtisztelet jellemez.

Az alapvető realizmus lényeges jegy nála, például a munkásosztály megelevenítésében is, az emberi sorsokat és jellemeket, az ellentmondásokat és az elsettséget nem tagadó hűség vezeti.

EMLÉKEK KÖZÖTT – KARINTHY FRIGYESRŐL

Első emlékem róla négyéves koromból való. Felújta két arcát, és változtatva ökölrel bokszolta ki belőle a levegőt. Akkor ez nagyon tetszett nekem. Ezután óhatatlanul a „vicces” jelző tapadt Frici bácsihoz. Később már mint nagyobb, kilencéves gyermekeket is elvittek hozzá.

Korán olvastam az „Így írtok ti”-t, röhögtem rajta, nagyon mulattatott, bár az eredetüket még nem igen ismertem.

Azt a nyarat, amit Velencében töltöttünk vele, 1926 nyarat sohasem felejttem el. A Lidón, a tengeren találkoztunk. Ezután gyakran voltunk együtt a San Marcón. Ugratta apámat a „Holnap reggel” c. darabjával kapcsolatban. Majd a Central kávéházban beszélgettünk. Filozófia volt ez a szó legmagasabb értelmében, erről, arról, például az emlékezés mechanizmusáról, az egyéni sorsról.

Halála körülményei ismeretesek. A Vitéz-panzióban hirtelen rosszul lett és meghalt. Eszembe jutott a régi közhely – számbamenő igazság, hogy mindenki akkor hal meg, amikor meg kell halnia. Nem volt már semmi előtte.

*Küzdelem a rossz ellen
Uram segíts hisz láttad
szenvedő szívem
Tudod, hogy úgy szenvedtem
én mint senkisé.
Szabadíts meg a szenvedéstől
Ments meg a kintől és a késtől.
Segíts, segíts.
(Nem volt már semmi előtte.)
Szívem üres kiégett és hideg
Ti ezt nem tudjátok, ti ezt nem értitek.
A fájdalomnak nincs már könnye sem
Nem is megyek és mégis elesem.*

Leszámolás

*Kihalt bennem a szeretet
a gyűlölet már nem hevít
Új utakat nem keresek
Nem nézem a más szeméit.*

*Az emlék már nem hívogat
És nagy üres folt a jövő
Nem érdeklek már másokat.*

